

A HARMINCZADOSOK ELLENI VIZSGÁLAT 1560-BAN.

Irta: DR. TAKÁTS SÁNDOR.

A XVI. század közepén, midőn a politikai és társadalmi életben lépten-nyomon féktelen önzéssel s kielégithetlen kapzsisággal találkozunk, nem kívánhatjuk, hogy a kincstár hivatalnokai, meg a kereskedők kivételt képezzenek. Nem is esett ez meg rajtuk. Ők teljesen beillettek a korba és se jobbak, se rosszabbak nem voltak, mint koruk szereplői. A magyar kamara tanácsosai a maguk hasznát és kényelmét keresték, alantasaik pedig „a megnyomorodott kincstár egyedüli támaszai” — a hogy magukat nevezgették — a *harminczadosok* még nagyobb mértékben üzték csalásaikat. Ilyen körülmények közt az ezer veszéllyel küzdő s mindenét kockára tevő kereskedőktől sem lehetett rossz néven venni, ha ők is kibúvót kerestek, s ha módjukban volt, kikerülték vagy rászédtek a harminczadosokat. Ha pedig ez nem sikerült, megegyeztek velük, részt juttatván nekik a nyereségből.

A magyar kamara és a harminczadosok visszaélései jócskán apasztották az országos bevételeket. Ferdinánd és az udvari kamara szomorúan tapasztalták, hogy a jövedelem évről-évre apad s a számadások vagy hiányosan, vagy egyáltalán nem is érkeznek be.

A magyar kamaránál leirhatatlan rendetlenség kapott lábra. Reformálni kell a kamarát, ezt hangoztatja folytonosan a bécsi udvari kamara.¹⁾ Az 1560 október 24-én kelt leirata²⁾ élénk színekkel festi ezeket az állapotokat.

1) Udvari kamarai levéltár. Bécsben: Hung. fasc. 14,346. Die Unordentliche Handlung der hungrischer Kammer. Fölemlíti a többi közt azt is, hogy Pereghi Albert pécsi prépost a magyar kamara elnöke, szolgáját főharminczadosná tette Pozsonyban. A kamara pecsétjét gyakran saját lakásán tartja, semmiféle rendes számadást soha nem vezet.

Érdemes megemlítenünk, hogy a magyar *bányakamaránál* sem voltak rendben a dolgok. Ferdinánd s az udvari kamara többször panaszkodik a jövedelem érthetetlen apadása miatt. A panasznak volt is alapja. A kamaragróf számadása szerint 1553-ban az összes bevétel 392,054 frt 5 krra rugott; a következő évben ez 380,913 forintra olvadt le. 1555-ben már csak 375,619 frt 17 kr volt a bevétel. U. o. Hung. fasc. 14342.

2) U. ott. fasc. 14346. 1560. okt. 24.

Ő felsége — ugymond — régóta hallja, hogy a magyar kamarai hivatalban semmiféle rend, semmi hivatalos óra nincsen. Mindenki tetszése szerint megy a hová akar, s távol marad addig, a meddig tetszik. E miatt számtalan jelentékeny ügy feledésbe megy; a hátralék napról-napra halmozódik, a számadások összezavarva hevernek. A világos utasítások ellenére, nem a *perceptor*, hanem az *elnök* veszi fel a pénzeket *Pozsonyban* és *Bécsben*. Igy tesznek a tanácsosok is. Fizetésüket valamennyien idő előtt fölveszik, sokan jelentékeny összegeket vesznek kölcsön a harminczadosoktól s adósak maradnak mindenkorra. Ő felsége minden fontos rendeletére, kérjen bár a végvárak javítására, a katonák fizetésére, vagy bármi másra, azt feleli a kamara elnöke, a mit minap a király által odaküldött váci püspöknek: hogy „*ha ő felsége tiz meghagyást küld is ide, ha akármilyen fontos is az ügy, még ha Budát 50 forintért visszaválthatnánk is, pénzt nem adhatunk!*”

A magyar kamara ezekre azzal védekezett, hogy az a sok rendetlenség és hátralék nem is csoda, hiszen olyan kevesen vannak, hogy lehetetlen a folyó ügyeket elvégezniök. S még ez a kevés ember sem élhet hivatalának; mert hol egyiket, hol másikat küldi ki ő felsége királyi biztosként. S gyakran megesik, hogy egyetlen tanácsos sincs a hivatalában. Mostanában is *Zermegh* János számvevő mestert a Podmaniczky javak ügyében küldték ki. *Francisci* Tamás a harminczadok főfelügyelője *Torda* Zsigmonddal és *Hohenwarterrel* a bányák megvizsgálására ment. *Mossóczy* László kamarai perceptor a tinnini püspökkel királyi parancsra Kassára sietett. Hát ki végezze ilyenkor a teendőket, hogy felelhessen meg a kamara a kívánalmaknak, mikor senki sincs a tanácsosok közül *Pozsonyban*?

Ez a válasz azonban nem elégitvén ki ő felségét és az udvari kamarát, királyi biztosok küldettek *Pozsonyba* a magyar kamara számadásainak és ügyeinek megvizsgálására.¹⁾ A biztosok csak az elnököt, *Hosszútóthy* György titoknokot és *Zermegh* Jánost találták *Pozsonyban*; a többiek mint biztosok távol voltak. A megejtett vizsgálat hihetetlen rendetlenséget talált a kamaránál. De a hiányok s rendetlenségek jórészt régebb keletűek voltak. A számadások szerint a biztosoknak az előző évről 12,618 frt készpénzt kellett volna találniok *Mossóczy* László perceptornál. A kamaránál azonban csak 300 frt készpénzt találtak. Midőn kérdezték, hol van a többi pénz, azt a feleletet kapták, hogy azt az 1560-i számadásba vették föl. Erre az 1560-i számadásokat követelték; ezeknek azonban hire sem volt. „Más választ ennél — írják

¹⁾ Udv. kam. levélt. Hung. fasc. 14346. „Instruction für die Commissarien welche zu Reformierung der Kammer und des ganzen Wesens in Hungarn verordnet sind“. 1560. júl. 27.

a biztosok — nem tudunk kápní.“ Majd a régebbi számadásokat kívánták elő. Jó ideig keresték ezeket a kamarás urak, de bizony nem találtak rá a páratlan rendetlenségben. Három év bevételeiről tehát lehetetlenség volt biztos adatokat szerezni.¹⁾ A biztosok csak annyit tudtak kisütni, hogy a magyar kamara alá tartozó *harminczadosok hátraléka* 1558-ban 35,893 frt 86¹/₂ krra rugott. A király megbizottai látván ezen elszomorító állapotokat, keményen megdorgálták *Zermegh Jánost* és társait.²⁾ Ezek azonban azt felelték, hogy nem az ő dolguk a számadások őrizése. *Zermegh* meg azzal állt elő, hogy ő már kineveztetése alkalmával vonakodott hivatalát elfogadni; mert semmit sem ért ahhoz, aztán meg szemei is gyöngék; de mégis reáerőszakolták.

A vizsgálat megeste után a biztosok azt ajánlották ő felségének, hogy fogassa el a *szemtpzi, sellyei, vág-ujhelyi* és *galgóczi* harminczadosokat az ellenőrökkel együtt. Valamennyit külön zárkába csukassa a pozsonyi várban, hogy ne érintkezhessenek egymással s ígérje meg nekik, hogy szabadon bocsáttatja azt, a ki legelsőnek mindent bevall. Így tán meg lehetne tudni, mennyiben értett velük egyet a kamara a nagymérvű csalásokban.

A nagymérvű csalás, melyekről itt szó esett, évek során át folyt. A harminczadosok összejátszottak a kereskedőkkel; a kamarától sikasztott harminczadeczédulákat adtak nekik s így a kincstárt évenként nagy összegekkel csalták meg. Ezer és ezer marhát hajtottak így ki az országból, míg végre a bécsi handgráf rájött a csalásra. A vizsgálat kiderítette, hogy a sédák sikkasztása a kamaránál történt, azaz a sikkasztó a magyar kamara hivatalnokai között rejtőzött; de hogy ki, vagy kik voltak a tettesek, arra nem tudtak rájönni. E titok földerítése, de meg a harminczadosok egyéb csalásainak leleplezése céljából is a királyi biztosok elfogatták a gyanuban álló említett harminczadosokat s elindultak, hogy az *összes harminczadokat* megvizsgálják s hogy a *kereskedőket* kihallgassák.

Bornemisza Pál erdélyi püspök, *Thurzó Ferencz*, *Torda Zsigmond* és *Puchler Lénárd* voltak a bizottság tagjai. Először a *Pozsonyban* elfogott harminczadosokat vallatták. Hiábavaló fáradság volt! Az elfogottak, bár ütötték, kinozták, éhezették s kínpadra huzatták őket,

1) Amit megtaláltak, azon sem tudtak eligazodni. „Cum vero — jelentik a biztosok — res esset multiplex tanquam confusa, ut nec principium, nec finis, nec aliqua series adpareret, nihil denique unum alteri cohaereret et pieraque desiderarentur“ etc.

2) A biztosok jelentésében 1560. júl. 29-én. „Commemoratum in genere cum admiratione, quod rationes superiorum temporum sic reiciant, quasi pertinerent ad principem Turcarum“.

semmit sem vallottak. Tiltakoztak elfogatásuk ellen s azt kívánták, hogy mint nemes embereket, a törvény szerint ítéljék meg. Az állhatatos tagadás daczára a királyi biztosok megállapították, hogy *Sáfár* János, *Palásti* Márton, *Stöckel* Erasmus és *Korosy* Zsigmond voltak a főbűnösök.

A harminczadosok megkínzása után a királyi biztosok bizonyos *Bálint* nevű deákot szerettek volna kihallgatni, mert ő tudott legtöbbet a sédák sikkasztásáról. *Bálint* deák azonban már jó eleve biztos helyre menekült. *Thurzó* tehát „salvus conductust“ állíttatott ki számára s álszin alatt *Árvába* igyekezett őt csalni. *Bálint* deák azonban nem ment rá a lépre.

Erre a biztosok *Szemptzre* mentek. Az itteni harminczados, *Sáfár* János volt éltető lelke és mozgatója az egész bűnös kezelésnek. Jó lábón élt a kereskedőkkel; számadásai telve voltak csalással; rengeteg hátralékot mutatott ki s még azt is adósságnak tüntette fel, a mit már régen kifizettek. A biztosok, bár alig akadt ember, a ki a harminczados ellen vallott, bebizonyítottak vették, hogy *Sáfár* több ezer *marhát* bocsátott el hamis sédával. A koronatanu, *Fejérvári* Márton, noha mindent tudott s ígérte, hogy megjelenik a kihallgatáson, rászedte a biztosokat és megszökött.

A kiküldött bizottság *Récse* faluba is benézett. A község lakói mind nemesek s egytől-egyig *marhakereskedők* voltak. A harminczadosok csalásairól mit sem árultak el. Se jó szóval, se fenyegetéssel nem lehetett tőlük kicsikarni semmit.

A biztosok erre *Nagyszombatba* mentek. A harminczad-hivatalnál egy lelket sem találtak; az utakat senki sem őrizte: mehetett mindenki áruival arra, a merre akart. Maga a harminczados: *Kiss* Péter járt jó példával elől s kereskedelmi ügyekben *Morvába* utazott. Helyettese az esztergomi érsek ügyvédje volt. Ezt az öreg embert a biztosok lehu-zatták s keményen megbotoztatták. A hivatalos iratok átvizsgálása s néhány tanu kihallgatása révén kitűnt, hogy a nagyszombati harminczados a *kereskedelmi utakat* nem őrizteti, összejátszik a kereskedőkkel; maga is kereskedik; a városban a leggazdagabb polgár; két boltja s több háza van. A biztosok a kereskedőket itt sem hallgathatták ki, mivel valamennyien távol voltak; ki *Morvában*, ki az *ebersdorfi* vásáron járt. Tehát a városi bírót bízták meg kihallgatásukkal. A bíró azonban egy lépést sem tett az ügyben. Erre a király nevében újra és szigoruan meghagyták a városi tanácsnak, hogy a kereskedőket hallgassa ki s a vallomásokat adja át a biztosoknak. Most már bekukkantott az egyik városi tanácsos a biztosoknál s kijelenté, hogy a kereskedők vallatása immár megesett, mivel azonban a városnak nótáriusa nincsen, a vallomásokat nem írhatták le; majd később elküldik Pozsonyba. Így álván

a dolog, a biztosok a *nagyszombati kereskedőkről* csak annyit tudtak meg, hogy *Hartyányi Imre, Irsaszeghi Máté, Kádas Fülöp, Fekete Imre, Somogyi János és Kozma Mátyás* köztük a *leggazdagabbak*; jobbára *Bécsben* vannak, vagy a *Tiszántul* járnak „*marhagyűjtésben*“.

Nagyszombathból *Galgócra* mentek az urak. Itt is vallatták, nyugtatták a kereskedőket és a polgárokat, de semmit tőlük meg nem tudhattak. Már előre sokan figyelmeztették a jó embereket, hogy saját érdekükben el ne áruljanak semmit.

A biztosok ugyanígy jártak *Vág-Ujhelyen* is. Hiába volt minden fogás és fáradság, a polgárok és a kereskedők semmit sem árultak el. Valóságos összeesküvés ez — írják a biztosok — semmiről sem akarnak tudni, pedig mindent tudnak, hisz valamennyien kereskedők s a *bródi* nagy kereskedelmi vállalatokban részesek. A nagy *marhakereskedők* feje: *Baráthy Ágoston*, ő azonban *Bródban* tartózkodik, csak a marháit tartja az ujhelyieknél. Jó lenne őt *Bródban* kihallgattatni. Mikor ez marháit hajtattja, bemegy a harminczadoshoz s miután megalkudott vele, tovább hajtattja falkáit *Morva* felé, de nem a *királyi utakon*, hanem az *erdőkön át*. Így tesznek a többi kereskedők is; valamennyi az *erdőkön át* megy; a királyi közutak elhagyottak s néptelenek.

A *szakolczai* harminczad megvizsgálása után a biztosok *Sasvárra* értek. Mindkét helyen gyalázatos állapotokat találtak. *Sasváron* sem a harminczadost, sem az ellenőrt nem találták a községben. *Szakolczán Bornemissza Mátyás* harminczadosnak 5 lótartásra járt ki a pénz, de egyellen becsületes lovat sem tartott. A vizsgálat hírére kölcsönözte ki azt a gebét is, a melyre a biztosok az ellenőrt felültették. A szegény gebe azonban majdhogy össze nem rogyott alatta. Egyébként — írják a biztosok — a harminczad hivatalnokai igen jól élnek, pompásan öltözködnek, de az *utakkal* mit sem törődnek. A *szakolczai* harminczados egyuttal a kamaraelnök gazdatisztje; van szépen restantiája, de a saját pörére 200 frtot költött. Különben azt vallotta, hogy a főurak közül: *Czobor Imre, Révay Mihály, Loránth Miklós, Sárkány Orsolya*, özv. *Bakics Margit Németországból* évenként 300 hordó *bort* hoznak be harminczadmentesen. *László király* bizonyos privilegiuma alapján teszik ezt. A privilegiumot azonban eddig senki sem látta. *Szekula* falu rácz lakói is ugyanezt a jogot vindikálják maguknak. *Kopcsányban*, más falvakban, a *Morva* folyó mellett nagy tömegben legelnek a *marhák* s eladják a *morváknak* harminczad fizetése nélkül. Befognak a szekérbe 6—8 ökröt, rávetnek egy kis zabot, mondván, hogy azt viszik eladni; aztán nyolcz ökör helyett kettővel térnek vissza. Jaj a harminczadosnak, ha utjokat meri állni. *Balog Péter* volt harminczadost saját házában halálosan megsebesítették.

A biztosok Szokolczáról *Bródba* akartak menni, mert ott sok nagykereskedő lakott, köztük számos magyar. Ide menekültek *Baráthy* Ágoston, *Mezey* Eerencz, *Somody* Lőrincz, meg mások is a vizsgálat elől. Mivel azonban épp ekkor vásár ideje volt s a kereskedők távoztak Bródból, a biztosok *Trencsénbe* mentek. A bírót, a ki nem utolsó kereskedő volt a vidéken, nem találták otthon. A harminczados is távol volt a kereskedőkkel együtt, valamint *Vizkeleti* Balázs, akit tanuként akartak kihallgatni. A kihallgatást tehát a várkapitányra és a városi tanácsra bízta s ők maguk *Illavára* mentek. Az itteni harminczados, *Wersanszky* Mihály betegnek tette magát s ágyban feküdt. Ravasz és furfangos ember — írják róla a biztosok. Az ellenőr, ki azelőtt a kamaraelnök szakácsa volt, egy szót sem értett latinul. Szerencse, hogy a vidéken nem volt nagy a kereskedés, így nagyobb csalás sem igen eshetett itt.

A *puchói* főharminczad, mely egykor nagy jövedelmet hajtott s melynek *Bellus* községben fiókja volt, most (1560) igen csekély hasznot hozott. *Simonfy* Gáspár harminczados és *Világi* Benedek ellenőr ellen a lakók mit sem vallottak a biztosok előtt.

Puchónál fontosabb harminczad volt a *zsolnai*. Rendkívül keresett, népes kereskedelmi út vezet innét — írják a biztosok — *Sziléziába* és *Morvába*. *Posztót, gyapjút, vásznat, süvegeket, kést, komlót, sót, ólmot, borsot* s más kisebb árut hoznak be és *rezet, borokat, lovakat s ökröket* visznek ki. A lakók egyetértvén *Baranyai* János harminczadossal, semmit sem vallottak ellene. A zsolnai harminczad *Bittse* és *Kraszna* fiókharminczadokkal együtt erdős völgyben fekszik. Az ellenőrzés szinte lehetetlen. Azért sok függ a harminczados becsületességétől.

Ezután a *turdosini* harminczad megvizsgálására került a sor. Turdosin mellett megy át az országut a *Szepességbe, Liptóba*, a *bányavárosokból* meg *Sziléziába* és *Krakkóba*, onnét meg vissza a *Szepességbe* és a *bányavárosokba*. Ez uton hozzák be az országba a *posztót, ólmot, sót, komlót, kést, süveget, vásznat, prémeket, ruhákat, juhászbundát* stb. A harminczados és *Balassa* János tagadták, hogy ilyen árukat hoznának be ezen uton. E tagadás — mondják a biztosok — világos hazugság, mert kétségtelen, hogy *Krakkóból* sok mindent hoznak be. A *bányavárosok* lakói gazdag emberek, pompásan öltözködnek és sokat költenek ruhára. A kivitel tárgya: *bor, ló, marha*. A *bányavárosok* azonban nem fizetnek harminczadot. Az *ólomért*, kamarai használatra hozatván, szintén nem jár harminczad. *Rezet* akkor visznek ki az országból, mikor meg van engedve a *Krakkóba* való szállítás. E jelentékeny forgalmi hely harminczadosának nincs semmiféle utasítása, sem vámtariffája. Azt mondja, hogy a város elégekör elpusztult. Azóta ugyan régen szerezhették volna a kamarától, de nem érezte hiányát. A biztosok

Schilling Frigyes harminczadostól régibb számadásait kérték. Azt felelte, hogy beadta a kamarának. Erre az újabbak előmutatását kívánták.

Ezek a harminczados szerint a szekrénybe voltak zárva; a kulcsot azonban elvitte a szolga *Árvába*. Megérkezvén a szolga, a biztosok felnyitották a szekrényt. *Üres volt az egészen!* Hire sem volt benne a számadásnak.

A turdosini harminczad — írják a biztosok — magányosan áll *Szilézia* és *Lengyelország* mellett. Távol a havasokon túl van *Késmárk*, *Zsolnát* is magas hegyek választják el. A harminczadnak tehát nincs semmi összeköttetése a szomszéd harminczadokkal, nincs, a ki az itt kiadott sédákat összeszedje. A mit a harminczados kiad, azt a kereskedők elviszik s elvész örökre. Ez a hely tehát teljesen a harminczados kényének-kedvének van kitéve. Tehet, a mit akar, lophat, a mennyit tetszik. Így hát valóban nincs is szüksége utasításra, tarifára és sédára, az ő becsületessége az instructiója; ha akar, lehet tisztességes, ha gyönyörét leli a gazságban, nyugodtan és biztosan ellophat mindent.¹⁾ E harminczadhivatal különben azelőtt *Árvában* volt, de Thurzó Ferencz észszerű okokból ide tétette, hogy a határon is legyen harminczad.

Mig a biztosok *Árvában* időztek, megjött Krakkóból Péter alvárnagy a kit Bálint deák hazaesalogatására küldtek oda. Szomoruan jelentette, hogy Bálint deák egy más magyarral: Pál deákkal együtt *Wittembergába* szökött. A biztosoknak tehát ismét kevesebb reményük volt, hogy a messzeterjedő csalások felderítésében vezető fonálra akadjanak.

Sellyére érvén a kiküldöttek, irtak *Usaly* Péternek, Ujvár udvarbirájának, rendelné be *Sellyére*: *Guta*, *Szakálos*, *Udvard*, *Naszvad*, *Tardoskedd*, *Gug* és *Nyárhid kereskedőit*, bíráit s esküdjtjeit, hogy az ő felsége kárára elkövetett csalásokra nézve felvilágosításokat adjanak. Mig ezek megjöttek, a sellyei elfogott harminczados szolgálait vallatták. De bár félholtra verették őket, semmit sem tudtak tőlük kicsikarni. A sellyei lakókat és a kereskedőket is kihallgatták, valamint az *Usaly* Péter feljárta községek bíráit és kereskedőit, de ezek sem vallottak a harminczados ellen egy hangocskát sem. Pedig a család kézzelfogható volt! A harminczados, hogy nagyobb jövedelemre tehessen szert, kevesebb vámmal csalogatta a kereskedőket *Sellyére*. Ezek aztán harminczad-czédulával mentek innét az *óvári* vásárra.

Így aztán az osztrák kamara alatt álló magyaróvári harminczad jelentékeny jövedelemtől esett el. A királyi biztosok azt ajánlották, hogy a sellyei harminczadot ő felsége szüntesse be s a *vásárzászlót*

1) „Fides eius est instructio, si vult esse probus, si flagitio delectatur, tuto licet ei omnia usurpare et furari“.

vonassa be. E harminczad ugyanis szerintük egészen fölösleges volt; mert a sellyei réteken legelésző roppant számu *marhát* ugy is tovább hajtják, *Pozsony, Szemptz, Nagyszombat, Galgócz, Ujhely* vagy *Óvár* felé. Sellyén csak álláshelyük van, de innét nem hajtának ki marhát külföldre.

Sellyéről *Pozsonyba* menvén, a királyi biztosok magukhoz hivatták a városbirót. A birótól megtudták, hogy a kereskedők távol vannak, a lakosok meg szüretelnek. Így hát a biróra és a városi tanácsra bizták a kereskedők kihallgatását. A tanuvallomásokat a biró hamarosan beszolgáltatta. De nem sok köszönet volt bennük! A bizottság azt olvasta ki belőlük, hogy a városi tanács tud ugyan a csalásokról, de szántszándékkal eltitkolja.¹⁾ Erre a városi tanács ujabb s kemény parancsot kapott, hogy *Kalmár András* és *Imre deák* nevü *nagykereskedőknek* alkalmazottját, *Fejérvári Márton*t, a ki a csalásokról mindent tudott, állítsa elő. A városi biró és *Imre deák* azonban megengedték, hogy *Fejérvári szépen* csöndesen fölszedje sátorfáját s biztos helyre meneküljön.

A nagy vizsgálat ezzel befejeződván, a kiküldött biztosok ö felsége elé terjesztették legalázatosabb véleményüket. Két dolgot kell különösen megfontolnunk; — írják a jelentésben — az első az elfogott *harminczadosok büntetése*, a másik a *harminczadosok rendezése s a csalások megszüntetése*. Be van bizonyítva, hogy több ezer marhát csalárd uton hajtottak ki az országból. A *stomfai* és a *marcheggi* harminczados, továbbá a *bécsi handgráf* beszedte hamis sédák világosan hirdetik ezt. *Maga a magyar kamara is elismeri*, de meg *Zermegh János* vallo-másából is kiviláglík. De hogy ki követte el a kamaránál a sikkasztást, azt nem lehetett kideríteni. Talán az egyik irnok, vagy a kamara valamelyik tagja:

A harminczadosok csalása is világos. Képtelenség, hogy annyi ezer *marha* kihajtása a harminczadosok tudta nélkül megeshetett. Nem hajthatták ugyanis úgy, hogy egyik-másik harminczadot ne érintsék. Bizonyos, hogy a harminczadosok a hátralékokat kiadták *kamatra*; az ugynevezett „*schaeda reducta*“-kat meg beszédtek a kereskedőktől. Hogy a fiskust megillető csempészárúkkal mit tettek, nem lehetett kideríteni. Homály födi a többi vétséget is. A harminczadosok semmi bünt sem vallanak be; a *kereskedők* még kevésbbé födik fel titkos üzelveiket, habár ugyancsak megszorítottak. De hát a kiknek elég bátorságuk volt a gázságokat elkövetniök, azok hamisan is mernek esküdni. S ezek

¹⁾ „ut non careat suspitione, quin ipsi negotia intelligant et de industria celent“.

a kereskedők nevetve teszik le a hamis hitet; Istent, hűséget, vallást és becsületet sem vesznek, csak titkaikat eltakarhassák. Rejtegetik szépen az ökörhajtást és a sédalopást. Baj, hogy ép azokat nem lehet kihallgatni, a kik minden furfangról és csalásról tudnak. A míg ezeket sikerül kihallgatnunk, a harminczadosok maradjanak fogságban. Kihallgatandó első sorban *Bálint deák*, a ki Sáfár harminczados számadásait vezette s a ki Sáfár tanácsára szökött meg. Ez a Bálint azelőtt a legszegényebb deák volt; most meg bővelkedik pénzben s *Krakóban* kamatra adja ki tőkéit. Ettől lehetne megtudnunk a gazságok és családok fundamentumát. Nem kell kimélni a költséget, hogy megcsiphessék. Most *Wittembergában* van. A választófejedelemtől kell kérni kiadását.

A másik, akit ki kell hallgatnunk, *Fejérvári Márton* pozsonyi polgár. Sok marhatózsérnél és kereskedőnél szolgált. Mikor tavaly (1559) a családok napfényre derültek, ő eltűnt. A kereskedők mindent elkövetnek, hogy rejtve maradjon. Imre deák, kinél legutóbb szolgált, tudja, hol tartózkodik. Őt és Pozsony városát kell kényszeríteni előteremtésére.

A harmadik személy, a kinek kihallgatása fölötte kívánatos volna, *Mezey Ferencz morva-bródi* magyar kereskedő. Azelőtt *pánczélokat* szállított a *töröknek* s e miatt ült is egy darabig; most a harminczadosokkal üzérkedik s ebben neki rendkívüli gyakorlata van. Gyakran megy *Mocsonokra*, hogy ott a marhakereskedőkkel szerződéseket kössön. Föl és le szabadon jár a *törökök* közt; a török tisztekkel baráti viszonyban van; senki még hajszálát sem görbiti meg! Csak ajándékokat várnak tőle s ő *pánczélókkal, dárdákkal* s másféle *fegyverekkel* kedveskedik. A múlt évben *Nagybányáról* egyszerre 10,000 frt értékű *szinezüstöt* hozott fel. Mikor az erdélyi püspök kérdezte őt, hová viszi e sok ezüstöt, tétovázva felelé, hogy a kamara tanácsosainak adta el. Gyanus volt a válasz; mert *Bécsben* folyton *ezüst edényeket* készítettett s Pozsonyban most is több ötvös dolgozik neki. Kereskedelmi ügyekben gyakran megfordul Bécsben, Pozsonyban és Nagyszombatban. Nem volna nehéz őt elcsipni.

Fonios volna a vizsgálatra nézve *Baráthy Ágoston morva-bródi* nagykereskedő kihallgatása, illetőleg elfogatása is. Baráthy igen nagy kereskedést üz; sok *marhagulyát* hajt ki folytonosan; jó lábón s titkos összeköttetésben van a harminczadosokkal. Ugyanezt mondhatni *Somody Lőrincz morva-bródi* nagykereskedőről is. Elfogatásuk azonban nem könnyű dolog; a morva urak ugyanis nagyon kedveznek nekik, sok dologra szemet hunynak, mivel bőséges hasznot huznak a kereskedésből.

Irsaszeghi Máté nagyszombati kereskedő, aztán meg *Szőcs Mihály* kihallgatása is kívánatos volna. Ők ugyanis *Guta* körül 100 aranyért *sédákat* vettek, hogy az ott legelésző gulyákat harminczadmentesen

hajthassák ki. A 100 aranyat *Bélaváry* György a *gyulai* harminczad ellenőre söpörte be.

A *prágai kereskedőket*, a kik az itteniekkel sűrű összeköttetésben vannak, szintén ki kellene hallgatni. Aztán a boldogult Francisci Tamás kamarai tanácsos és harminczadfelügyelő iratait, melyeket az esztergomi káptalan hitelesített, kell beszerezni. A magyar kamara már eddig is beszerezhetette volna az esztergomi érsektől, de nem tette, pedig a kereskedők és harminczadosok visszaéléséről sok bizonyíték van azokban. Az elfogott tanukat és harminczadosokat — írják a magyar biztosok — *Bécsben* kell kihallgatni; ott könnyebb lesz őket megijeszteni s az igazságot hamarabb ki lehet belőlük csalni. *Sáfár* János harminczados kontrája *Szakálosi* Pál deák ártatlannak látszik. Szabadon lehetne őt bocsátani; mivel megígérte, hogy *Bálint* deákat kézrekeríti.

A *csalások és visszaélések megakadályozására* a biztosok a következő módot ajánlják a királynak: minden harminczadost s valamennyi ellenőrt el kell csapni. Egytől-egyig megérdemlik e büntetést. Az új harminczadosok és a sédák ellenőrizésére két *generalis perceptor* legyen; az egyik *Bécsben*, a másik *Morvában*. Ezeken kívül egy *generalis superintendens* ügyeljen a harminczadokra. Hogy több hivatalnokot ne kelljen alkalmazni, a *generalis superintendens* egyuttal a morva *perceptor* lehetne.

Valamennyi harminczadosnak vagyona s jó fizetése legyen. A harminczadczédulák pecsétjét zár alatt kell őrizni. A sédákat csak az egész kamara, vagy legrosszabb esetben két tanácsos jelenlétében legyen szabad kiállítani. A handgróf a kir. sédákat ne adja többé vissza a kereskedőknek.

Minthogy az *olasz kereskedők* Győr mellett igen sok *gulyát* összevesznek s Óvárt elkerülve *Szlavóniába* harminczad fizetése nélkül hajtják, *Győrött* fiók-harminczadot kell felállítani. Mivel a *Trencsénen* tul fekvő 4 harminczad: *Illava*, *Puchó*, *Zsolna* és *Turdosin* távol és egyedül áll, az ellenőrzés lehetetlen, azért egy alkalmas embert kellene *Besztercebányán* megbizni a harminczadczédulák összeszedésével. Ez az intézkedés okvetlenül szükséges, mert *Késmárkon* át sokan jelentékeny mennyiségű árut visznek a bányavárosokba, óvatosan elkerülvén a harminczadokat. A bányavárosokba sok *marhát* is hajtanak a *Tisza* mellékéről, főleg mióta az itteni mészárosokat fölmentették a harminczad fizetésétől. A *Sziksónál* adott harminczadczédulákat tehát *Körmöcbányán* szedje be egy erre a célra alkalmas és megbizható ember. Ilyen magyar megbizott *Teschenben* is legyen, hogy a sédákat összeszedje s a kivített *Krakkó*, *Morva* és *Szilézia* felé megfigyelje. A határon

levő 10 mértföld széles erdőt ugyanis nagyon kihasználják a kereskedők és a parasztok. A sédagyűjtők minden negyedévben jelentést tartozzanak tenni a magyar kamarának.¹⁾

A király meghallgatván e hosszú jelentést, nagyjából magáévá tette biztosainak javaslatait. Az új utasítások elkészítésére meg külön bizottságot nevezett ki. 1561. aug. 16-án jelent meg a magyar kamara számára készült új utasítás „*New Instruction für die hungarische Kammer*“ cím alatt.²⁾ Ezt követte a harminczadosok részére készült új utasítás, melynek elkészítésével 1561. szept. 4-én Ferdinánd a magyar kamarát bizta meg³⁾ az elébe terjesztett pontozatok alapján.

Az 1560. évi vizsgálatot⁴⁾ tekinthetjük tehát a kamara és a harminczadosok történetében az első forduló pontnak.

1) Udv. kam. levélt. Hung. fasc. 14346 A jelentés nagy könyvalaku, hártýába van kötve. Szóba kerülven a *felsőmagyarországi* jövedelmek is, ezek közül is hasonló rendetlenségek nyomára jöttek. Kisült, hogy *Pesthi* Ferencz egymaga kezeli a jövedelmeket, még ellenőrt sem tart s három éve semmiféle számadást sem adott be.

2) U. ott. Hung. fasc. 14347. 1561—63.

3) U. ott. „*Instruction nach welcher die Kammer in Hungarn den Dreisigern ihre Instructiones aufrichten soll*“.

4) Ezt a vizsgálatot részben Dr. *Acsády Ignác* is méltatta „*Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt*“ című munkája 136—139. és 144—148. lapjain.